

amit rendelék. Különben pedig elpusztul. (86. old.)

Magyarország társadalmi állapotának, főleg az egyház bűneinek, két-színűségének nyers leleplezése semmit sem von le a regény érdekességéből és esztétikai értékéből. Sőt inkább emeli. Egymásután peregnék le szemünk előtt az érdekes és ugyanakkor megrázó események, amelyekben sorra kirajzolódnak a mű főszereplői: báró Dőry, a vidéki hatalmaskodó mágnás, gróf Buttler János a művelt nábob, aki azonban puha és ábrándozó, az olasz-röszkei plébános, aki elcsábítja Dőry lányát, stb... stb...

Külön zamatot — egy kis romantikus mellékízt is — ad a regénynek és ugyanakkor regényszerűséget a regény meséje, amely átszővi a bonyolult társadalmi eseményeket: Buttler és Piroska szerelme. Buttler némileg Eötvös Karthausi című regényének főhőse, Gusztávra emlékeztet: szentimentális, naív, nem tud önállóan cselekedni és a végén meneküli kénytelen környezetéből, hogy vagyona és rangja árán elérje boldogságát. Amikor nem képes megszabadulni a rákényszerített házasságtól, szétszórja vagyonát és gyermekkori szerelmével, Piroskával ismeretlen országba távozik. Hogy hova, nem tudjuk, de az a párbeszéd, amelyet gazdatisztjével, Buday urammal folytatott sejteti velünk, hogy milyen országba vágyott:

— Maga okos ember, Buday uram — szólítja meg csendesen. — Valamit kérdezek.

— Tessék parancsolni.

— Tud-e olyan országot valahol a világon, ahol nincsenek papok?

Buday uram elgondolkozott.

— Nem igen gondolnám, méltóságos uram, hogy volna valahol olyan nép, amelynek nincsenek papjai. Meglehet, de nem hiszem. (325. old.)

A *Testvériség-Egység* kiadásában megjelent regény elé Juhász Géza írt alapos és tartalmas előszót.

Sárosi Károly

Sinkó Ervin :

A mi második forradalmunk

(A Testvériség-Egység, Ujvidék, 1963)

Sinkó Ervinnek e könyvalakban most megjelent tanulmánya rengeteg reflexiójával, szellemes megfigyeléseivel külön érdeklődésre tarthat számot ujabban megjelent könyveink között. Ami különösen igényessé teszi könyvét az az aktualitása. Korszerűbb és izgalmasabb témáról ma talán nem is lehet írni hazánkban. Jugoszlávia második forradalma, amely sem emberségben sem nagyságában nem marad az első mögött, dramatikusságában pedig talán még túl is szárnyalja azt. Kétségtelenül ez a forradalom a nehezebb. Mert itt nem a fasizmus embertelenségeivel kellett szembe szállni, hanem a szovjet politika macchiavellizmusával, amely könyörtelenül a maga kezébe akart összpontosítani minden olyan törekvést, amely valami kapcsolatot is tart fenn a szocialista eszmével. Egy mítos ellen kellett harcbaszállni és Sinkó Ervin, nagyon helyesen állapítja meg: „Tito beszámolója vitathatatlanul világossá tette, hogy a Sztalini Szovjetunió maga rombolta le azt az abszolút politikai és morális tekintélyt, mely előtt a kommunisták, s elsősorban a jugoszláv kommunisták eddig minden esetben ellentmondás nélkül meghajoltak” (90. oldal) Jugoszlávia Kommunista Pártjának tehát nemcsak a Szovjetunió nemzetközi síkon jelentkező támadásaival kellett küzdenie, hanem a Szovjetunióval szemben táplált politikai és morális bizalommal is. Ennek a harcnak a történetét írta meg Sinkó Ervin. Történetet írt, történelmet. Nem rekonstrukciója ez az eseményeknek, hanem az események belső lényegének és a jövőre irányuló törekvéseinek a vizsgálata. Egyik kulturhisztórikusunk, Trencsés-

nyí W. Imre, Erazmuszról szóló könyvében írja: „A magyar történetírás számára a mohácsi vész okait kutatni éppenúgy feladat volt mindig, mint Róma bukásának okairól elmélkedni a felvilágosodás számára.” De vajjon létezhet-e nagyobb feladat, kimerít-hetlenebb témakör újabbkori történelmünkben, amely túlszárnyalná azt a társadalmi, gazdasági és történelmi folyamatot, melyet Sinkó Ervin második forradalmunknak nevez? Második forradalmunkon elmélkedni nemcsak a nagy feladatot jelenti, hanem a nemes és lélekemelő feladatot is. Sinkó Ervin könyvét éppen ez a nemesség és nagyság teszi értékessé: maga a tanulmány tárgya.

Sinkó éppen ebből kifolyólag nem annyira az átfogó és analízáló módszert választotta, hanem igyekezett szellemes kommentátora lenni az eseményeknek és Pártunk vezető emberei beszédeinek és írásainak. De nagyobb igényt nem is támaszthatunk a művel szemben. Amiről ír annyira még a miénk, annyira a húsunk és idegünk, annyira benne élünk ebben a forradalomban, hogy nem is lehetett másképpen megközelíteni a kérdéseket. Maga a mű pedig Sinkó Ervin legjobb publicisztikai munkái közé tartozik.

Bori Imre

Dobrica Csoszics:

Majd megvirrad már

(Testvériség-Egység, Ujvidék, 1953)

Ha két évvel ezelőtt írom ezt az írást, másképen ítélek. Nem az ízlésem változott meg döntően ez alatt a két év alatt, hanem a jugoszláv irodalom gyarapodott újabb és újabb művekkel, amelyek bizonyos mértékben elhomályosították Csoszics regényének kvalitásait is. Davicsó Dala nagyobb és hatalmasabb. A „Majd meg-

virrad már” pedig a harmadik kiadásban került ebben az évben forgalomba. Ha a közönség ízlése nem is minden esetben döntő és mértékadó, az a szeretet, amellyel minden olvasó birtokába veszi ezt a könyvet, azt bizonyítja, hogy a regény átlagon felüli, maga az író nem átlagos tehetség. Az ujjamon is megszámlálhatom azokat az élő írókat, kiknek könyve legalább két kiadást ért meg két-három év leforgása alatt. Csoszicsé azonban az elsőség érdeme. Nemcsak azért mert benne ért először epikává a népfel-szabadító harc élménye, hanem azért is, mert benne lélekké is kristályosodott. A „Majd megvirrad már”-ban tart a háború utáni jugoszláv irodalom fejlődése a narrációtól az ábrázolás nehezebb, de művészebb magaságába.

Csoszics anyaga nem történelem még. Názor mitológiáját nem szeretem, Csopics patetikus, a Naplók egységükben impozánsak. Ennek a regénynek éppen az az értéke, ahogyan a közelmúlt története emberekbe olvad benne.

Az egész jugoszláv művészet magán hordja különben ennek a kérdésnek a bélyegét. Egy irodalomnak éppen a jelen és a közelmúlt a próbaköve. A mult több szabadságot biztosít az alkotónak, mint a jelen. A jelen éppen kimeríthetlenségével féltelmes. Érdekes, hogy minden valamirevaló regény, amelyet nemcsak az irodalomtörténet, hanem az élő irodalom és élő olvasó is számontart, éppen korunk valóságáról szólnak és sohasem történetiek. Milyen szántalmas Flaubert a Salammboban és milyen nagy az Érzelmek iskolájában vagy Bonvard-ban! És mégis csak az utóbbi időben íródott néhány regény a népfel-szabadító harcokról. Az elbeszélések, visszaemlékezések, krónikák, naplók után a regény nagyobb levegőjében, dúsabb vegetációs lehetőségében kapja meg a jelen története, irodalmi síkon a maga reális arányát.

Csósziics elsősorban a lélek felé tapogatózik. Regénye lélektani regény. A krízis lélektanának epikai tanulmánya. Nem véletlen tehát, hogy éppen a regény csúcspontjában találkozott össze a modern francia filozófiai és irodalmi iránnyal: az egzisztencializmussal, és nem véletlen, hogy éppen itt haladja meg emberségben is ezt az irányt és igazi mélységekbe is le tud hatolni. A regény csúcspontja: Gvozden halála, egyúttal az egész mű egzisztencialista pillanata is. Van Sartre-nek egy drámája, a *Morts sans sepulture* (Temetlen halottak), melyben hasonló témával találkozunk. De mennyire más a két író végső következtetése! Sartre cinikus mosollyal tagadja meg az áldozat jogosultságát és a harc hiábavalóságát, az emberek tehetetlenségét és gyávaságát hirdeti; addig Csósziicsnál ugyanaz a motívum az ember szimbólumává magasodik. Gvozden nem az az ördög a regényben, akit elveszejtve, az író igazságot hirdető ajka nyílhat meg, hogy a többiek elnyerjék áldozatuk gyümölcsét: a győzelmet. Gvozden ember, a legreálisabb ember az egész regényben, akinek élettörténete egy Shakespeare tollából az igazi dráma tragikumáig emelkedne. És éppen ebben emelkedik föl ez a mű és lesz a mo-

dern jugoszláv irodalom egyik legjobb alkotása. Modern irodalmi eszközökkel nem a veszelinoviczi szentimentalizmussal mondja el két hét történetét, lelki izgalmát, kríziseit.

Igazi forradalmi jelentőségét irodalmi síkon a regény őszinteségével érte el. A minták és utánpótlások korszakában ez az őszinte hang — mert akkor még egyedül hangzott — felmérhetetlen következményekkel járt. Mintha szentségtörés lett volna! A népfelzabarádító harcokról így még írtak. Gvozden alakja az őszinteség merészségével hatott. Legendák helyett embereket állított az olvasó elé.

Művészi eszközeiben egyszerű és tiszta. Hangja nyugodt, a mesélésben eljutott addig a pontig, ahol már együtt van emóció és közlésvágy és ebben a megtalált egyensúlyban a regény is megkapja a tisztán irodalmi értékeit is. A fordítás, bár megkésett, így is öröm számunkra. Herceg János stílusa finoman és árnyalataiban is visszadta a mű eredeti stílus eredményeit is. Mintha nagyobb szeretettel fordult volna és alázatosabb tolmácsolója lenne Herceg János az idegen nyelvű szövegeknek, mint saját gondolatainak.

Bori Imre